

שלוש, כנראה מהתקף של אסטמה (עמ' 10): "אלי, שתדע לך שאתה באת מהתפילות במקום אחיך אליהו שמת. אתה הבטחה אישית של אליהו הנביא"; ובעיני האחיות: "הייתי ילד של ברירת מחדל, אנדרטה מהלכת לנשמה שמתגעגעים אליה" (עמ' 12). כשנולד הייתה אמו בת 45 ואביו בן 57 (עמ' 37).

הדור הראשון, דור ההורים: האם פלומה [יונה]; "הטרובדור של אלוהים בירושלים" (עמ' 9); האב מיכאל, ש"התרוצצו בו שני אנשים – האחד רודן משפחתי והאחר איש נעים הליכות בשכונה" (עמ' 20). בין האב והאם שררו יחסים "מוזרים" (עמ' 9) יחסי אהבה-שנאה.

הדור השני, דור הבנים והבנות במשפחה הוא העומד במרכז הרומן. במשפחה תשעה ילדים, מהם נותרו שבעה: ארבעה אחים ושלוש אחיות. כאמור, הבן האחד, אליהו, נפטר בגיל שלוש, ותחליפו הוא אלי המספר; אח אחר, הוא יהודה, הסוציאליסט, איש ההתיישבות העובדת, ששירת ביחידת המסתערים בסוריה, וכיוון שדיבר מתוך שינה בעברית, נתפס, ונשחט "כמו תרנגול של כפרות", ונקבר בתדמור, מחוץ לגדר של בית הקברות (עמ' 354-355). שבעת האחים שנותרו: האחד – סימון, הוא סמיון מיכאליץ סמיונוב, דוקטור לפילוסופיה מרקסיסטית מאוניברסיטת מוסקבה (עמ' 381), מסתובב בירושלים, בעל קול של זמר אופרה, מחופש לאלהיו הנביא ולו שתי נשים, אחת בירושלים, ידידה, ואחת במוסקבה, סבטלנה, ושלושה בנים: האחד בירושלים, מיכאל, ושני תאומים: סרגיי ודימיטרי; האח השני – הרב יששכר בן שמעון, שלו עשרה ילדים, חרדי-מזרחי שנשפת אל הישיבות החרדיות הליטאיות, מסתובב בבתי הקברות עם בטן גדולה וקופסה של צדקה, ומדמה את עצמו למלך המשיח; השלישי – לוי, איש הפיננסים והנדל"ן, לוחם לח"י לשעבר, שחי בנייר יורק, רחוק ככל האפשר מן המשפחה, וכל מעייניו בעסקים; והרביעי הוא המספר, אלי, כאמור, פרופסור אליהו שמעוני, הידרולוג, ריוק, עם בת ביולוגית. האחיות לונה, ריינה ורשל, כעין "מקהלה יוונית", בלא ייחוד: "יונות שביות בשוכן של אמא" (עמ' 17). לונה הקימה משפחה חד-הורית בתל-אביב (עמ' 349); ובעלה של רשל, לייזר, עזב אותה ואת ילדיה לטובת נוכלת אמריקנית ונערת אהבים מקסיקנית (שם).

הדור השלישי מיכאל, בנם של סימון וידידה, שהיא בתה של אסתר הגנבת, שהייתה שוכבת עם מיכאל, אבי המשפחה. סימון וידידה, לא נישאו מעולם ובנם נקרא על שם הסב, שספק הכיר בנכדו והיה מרוצה ממנו, ספק הסתייג ממנו בשל הולדתו הבלתי-כשרה, אבל ניאות להיות סנדקו; וורד, בתו של המספר, אלי, שאינה יודעת שהיא בתו. אימה, לידיה, שהיה לו רומן עמה בתקופת היותו סטודנט בירושלים "בעמק רפאים" (עמ' 298-299), רוצה ממנו ילד, כיוון שאינה מצליחה להרות עם חברה לחיים, פרנסואה (עמ' 365-378). בסופו של הסיפור נרמז על רומן המתרחם בין ורד לבין מיכאל, כששניהם נעלמים "אל תוך הלילה" כ"שוורד ישובה על האופנוע ומחבקת מאחור את מיכאל", והרמז על המשך היחסים הצפוי ביניהם הוא עקיף אבל ברור, בתמונת הסיום של הרומן: "והאופנוע קצוץ המפלט תוקע על תוך הלילה את תקיעותיו ומותיר מאחוריו ענן עשן" (עמ' 398). (כשנגיע לפרשת שם הרומן שתיקת

בן-ציון יהושע: "ריח של לחם חם" 253

התרגול נחזור לביטויים אלה. הדור השלישי ממשיך את מעשיהם של קודמיו. יש עתיד.

חילוניים ודתיים, חרדים קנאים ודתיים מתונים, אנשי מדע ומשיחים בעיני עצמם, קומוניסטים, מרקסיסטים, רוויזיוניסטים, סוציאליסטים, בית"רים, אצ"ל, הגנה, ספרדים, אשכנזים, עניים ועשירים, מיוחסים ונטולי ייחוס, גברים ונשים, זקנים וצעירים, כל אלה ואחרים מתנגחים ביניהם בשצף קצף, אבל גם באחוזה משפחתית-ירושלמית, במשפחה אחת, ומשקפים את הפילוגים והוויכוחים ביישוב כולו אז וגם היום (עמ' 40-41).

רק מתיאור קצר זה של ההורים, שבעת ילדי המשפחה, ובניהם, אפשר לראות את הסאגה היהודית והירושלמית. גם בכך ממשיך בן-ציון יהושע את מסורת הסיפור היהודי-עברי, ולפיה כל אחד מבני המשפחה הוא מימוש אפשרות אחת של "הגורל היהודי", כך בשבע בנותיו של טוביה החולב לשלום עליכם (שעוד ידובר בו בהמשך), כך ברומן האודסאי, חמשתם של זאב ז'בוטינסקי, וכך ברומן של נעמי פרנקל שאול ויוהנה.

ג. תיאורי ירושלים

ירושלים נוכחת בעוז בכל עמוד מעמודי הספר. זו ירושלים ציורית, מגוונת, ויטאלית, רבת-יצרים, רבת-ניגודים, עם מנהגים "משונים" ודמויות צבעוניות. זו ירושלים שכוונתית, ענייה, שמתקיימים בה בקושי, כשהשירותים נמצאים בחוץ, הצפיפות רבה, וכל אחד יודע לא רק מה מתבשל בקדרתו של חברתו, אלא גם מה נעשה במיטתו. האם, "עטופה באדרת צמר כבשים, יצאה להכין לנו מטעמים לימות הקרה ופינתה לבית השימוש שבקצה החצר את דליי השתן המהבילים ששבו והתמלאו כאילו היינו מבשלת שיכר" (עמ' 8).

רחובות ירושלים מתוארים בפרטיהם, במעין "הילוך אטי" קולנועי ("סלואו מושן"), כשנושא האב על זרועותיו את בנו המכחיל מחוסר נשימה, אל בית-חולים "רוטשילד" אשר ברחוב הנביאים. כל שמות הרחובות והמוסדות, וכל מי שמתואר באותה דרך-ייסורים, עם כל היותו ראלי מבחינת המציאות בירושלים, נבחר כך שיבטא בעת ובעונה אחת בעיקר את המצוקה הגדולה של האב עם בנו הנחנק בזרועותיו: "בית חולים רוטשילד" הנמצא ברחוב הנביאים – שילוב של מציאות ומדע (רוטשילד) ונס (נביאים). כך גם כל ההמשך, שאמנם מאפשר לשרטט מפה מדויקת של הליכתו של האב ברחובות ירושלים, אבל השמות שנבחרו מעידים על אותו שילוב של מטה ומעלה, מדע ואמונה:

הם עברו ביעף את בית-הכנסת 'בבא-תמא'. לשבריר שנייה אבא נשא עיניים מתפללות דרך החלון של ההיכל, ושב וטיפס קטוע-נשימה במעלה רחוב יחזקאל, חצה את גאולה וישיבת "חיי-עולם", עבר את רחוב צ'נסלור, את הצלמנייה של קובץ' ואת מטבחנות הקפה של בשקביץ, שארובותיהן העלו ענני ארומה של קפה קלוי. הדרך התארכה לו כמו נצח. פניו של הילד המחרחר היו כחולות ועיניו הירוקות היו מזוגגות כגולות משחק

המתגלגלות במדרון. אבא הנהן בראשו לנזירים אתיופים שחלפו על פניו בסמטת החבשים ופניהם בישרו שחורות. הוא קד לנזירים הפכוכסלבים שבאו לכפר על חטאי כספוטיין במגרש הרוסים. אברכים מדובללי זקן ממאה שערים ריחפו במעיל שחור ובמגבעת שחורה בסימטא ובפיהם נאצה על אליעזר בן־יהודה, המחלל את לשון הקודש. הוא הדף את שוער בית־חולים 'רוטשילד' ופרץ לחדר המיון כדי לבקש חיים לאלהיו שלו. (עמ' 10-11)

כל הווייתה המגוונת והמסוכסכת של ירושלים, על שלוש הדתות המתרוצצות בה, ועל השילוב בין האמונה והנס לבין המדע והרפואה, מקופלת בשורות אלה. תיאורים מסוג זה רבים מאוד בספר, וגם הם מזמינים מחקר מיוחד על ירושלים בשתיקת התרגול. למשל, פרק ד פותח במשפט שהוא שילוב של תיאור המשפחה, ירושלים וההומור המאפיין את הספר: "עשרה קבין של מוכי תזזית ירדו על ירושלים, ביתנו זכה בתשעה קבין וירושלים כולה זכתה בקושי לקב אחד" (עמ' 16).

המתחים הסוציאליים בין "ברוני רחביה" לקבצני שכונת הבוכרים הם חלק מהמתחים שבהם נתברכה ירושלים, ויש בהם תיאורים מפורטים של שתי השכונות, תוך הצבת הניגוד התרבותי־עדתי שבין אוסישקין, שעל שמו יש רחוב ברחביה, לבין רבי יהודה הלוי, שעל שמו אין רחוב בשכונה זו (עמ' 17-19 ועוד). הדי הוויכוחים האקטואליים נשמעים בתיאורים אלה ובאחרים.

זוהי ירושלים צפופה, ענייה, שטופה בשמועות: "כאש בשדה קוצים התפשטה השמועה שלאִימא נולד ילד בעל שני ראשים" (עמ' 34); מאמינה במקובלים, בבעלי נסים, בהשבעות, במכשפות, ברופא־אליל ובתרופות סבתא (עמ' 35). תרופות אלה, עם הרפואות של הרופאים המודרניים, עוזרות לריפוי, ואין לדעת כוחן של מי גדול יותר. כשנולד אלי, סיפרה לו אחותו, שבלילה שקדם ל"ברית המילה" שלו "היה בביתנו לילה של התמודדות עם השדים ועם העיניים הרעות כאחד" (עמ' 37). וכן: "ליתר בטחון הנחנו על ערישתך עור של קיפוד שירתיע את מי שצריך להרתיע" (עמ' 39). אליהו, בן הזקונים, המספר, עילג הלשון, נלקח, בין השאר –

לשייח' המוסלמי חסן בכפר סילואן, שהיה לו שיג ושיח עם שדים מוסלמים. בדומה לכהן שאמאני הוא היה נכנס לאקסטזה, מתנתק מן הגוף ונישא מעלה מעלה. [- -] חסן ביקש והתחנן בפני השדים המוסלמים, אך גם אלו לא הייתה בשורה בפיהם. (עמ' 50)

הסוף היה שביום חתונתה של אחותו רשל, לגם מן היין, פתח את פיו ומאז לא פסק מלדבר (שם).

זו ירושלים של אמונה בלחשים, במגידי עתידות, בפותחי גורלות, בקוראים בכף יד, שנבאותיהם אכן מתגשמות. "צוענייה חורנית עיוורת, זקנה כמו גוויל ישן, פתחה גורלות לחוגגים. גורל בחצי גרוש" (עמ' 57), והיא זו שניבאה שלבן הבכור ולבן הצעיר יהיו ילדים בלי בית ומשפחה, ואכן כך היה (שם).